

سنجش تمایز سرمایه اجتماعی جوانان با محوریت مشارکت ورزشی

(مطالعه موردی: دانشجویان ورزشکار و غیر ورزشکار دانشگاه مازندران)

علی رحمانی فیروزجاه^۱

محمود شارع پور^۲

صدیقه رضایی پاشا^۳

چکیده:

دغدغه تنزل روابط اجتماعی از جمله موضوعاتی است که به کرات در جامعه‌شناسی کلاسیک و معاصر به چشم می‌خورد. محققان اجتماعی معاصر برای بررسی کمیت و کیفیت روابط اجتماعی در جامعه از مفهوم سرمایه اجتماعی استفاده می‌کنند، منظور از سرمایه اجتماعی، سرمایه و منابعی است که افراد گروه‌ها از طریق پیوند با یکدیگر می‌توانند به دست آورند، به همین دلیل محققان برآنند تا با بررسی‌های لازم به شناسایی و تقویت پدیده‌های اجتماعی بپردازند که در تقویت سرمایه اجتماعی مؤثرند. با توجه به کارکردها و آثار ورزش در زندگی اجتماعی افراد بدین منظور تحقیق حاضر درصدد است به بررسی تمایز سرمایه اجتماعی جوانان با محوریت مشارکت ورزشی (مطالعه موردی: دانشجویان ورزشکار و غیرورزشکار) بپردازد. برای تحلیل و تبیین این موضوع چارچوب نظری تحقیق براساس نظریات پاتنام، کلمن، بوردیو و همچنین مکاتب کارکردگرایی، تضاد، کنش متقابل نمادین و تضاد، طراحی و تبیین گردید. از لحاظ روش شناسی برای بررسی این موضوع با روش پیمایشی و ابزار پرسشنامه از ۳۸۷ نفر دانشجوی ورزشکار و غیر ورزشکار دانشگاه مازندران که به روش نمونه‌گیری چند مرحله‌ای و طبقه‌ای متناسب انتخاب شده‌اند، اطلاعات لازم گردآوری شد. برای اطمینان از اعتبار پرسشنامه، از اعتبار صوری و جهت بررسی روایی پرسشنامه از پیش آزمون و آزمون آلفای کرونباخ استفاده شد. نتایج تحقیق نشان داد که بین میزان سرمایه اجتماعی دانشجویان ورزشکار و غیرورزشکار تفاوت معنی داری وجود دارد که مقایسه میانگین‌ها نشان می‌دهد این تفاوت به نفع ورزشکاران است.

کلیدواژه: سرمایه اجتماع، مشارکت ورزشی، بعدشناختی، بعدساختاری، دانشگاه مازندران.

^۱ - دانشگاه آزاد اسلامی، واحد بابل، استادیار گروه جامعه‌شناسی، بابل، ایران/ Arf1348@hotmail.com

^۲ - دانشیار جامعه‌شناسی و عضو هیأت علمی دانشگاه مازندران

^۳ - کارشناس ارشد جامعه‌شناسی دانشگاه آزاد اسلامی واحد بابل

۱- مقدمه

ورزش به آرامی در فرهنگ قرن بیستم جایگاه ویژه‌ای کسب کرده و در قرن بیست و یکم این حرکت آرام سرعت بیشتری به خود گرفته است. در فضای اجتماعی، مکان‌هایی و در زندگی جمعی، لحظاتی با ورزش نشان‌گذاری شده‌اند. همانند توسعه باشگاه‌های ورزشی، توسعه ورزش‌های همگانی، ایجاد ایستگاه‌های تندرستی در اماکن عمومی همانند پارک‌ها، پیاده‌روها و... با توجه به آمارها، اختصاص بخشی از زمان به پرداختن ورزش در طول هفته توسط افراد در سال‌های اخیر نشان از توجه بیشتر افراد به سلامت روح و جسم در عصر صنعتی شدن می‌باشد.

بین ورزش و جامعه رابطه متقابلی وجود دارد. جامعه‌شناسان در گذشته بیشتر به تأثیر جامعه بر ورزش تأکید می‌کردند مبنی بر اینکه ورزش بازتاب دهنده روابط اجتماعی و فرهنگ جامعه است ولی در سال‌های اخیر محققان در پی آنند که تأثیر ورزش بر جامعه و اجتماع را که بعد دیگری از این ارتباط است را بررسی نمایند به دلیل آنکه عنصر فرهنگی و اجتماعی زندگی جمعی در عصر حاضر در معرض خطر و کم‌رنگ شدن قرار گرفته‌است و محققان در پی شناسایی عوامل تأثیرگذار بر تقویت این عناصر می‌باشند که پرداختن به ورزش می‌تواند یکی از عوامل مدنظر فوق باشد.

۲- بیان مسأله

در عصر حاضر ورزش و فعالیت‌های بدنی به عنوان یک پدیده اجتماعی درخور بررسی و تأمل، جایگاه برجسته‌ای در دو سطح محلی و جهانی به دست آورده‌است. هیأت‌ها، انجمن‌ها، نهادها، اتحادیه‌ها و کمیته‌هایی که به موضوع ورزش می‌پردازند و در راستای حمایت از فعالیت‌های ورزشی، چه در سطح محلی و چه در سطح رسمی، کار و تلاش می‌کنند، خود جلوه‌ها و مظاهری از این جایگاه هستند. تلاش رسانه‌های گروهی در همگانی ساختن ورزش و ساده‌سازی مفاهیم آن و ایجاد گرایش مثبت به آن، پیدایش توجهات روزافزون به کسب آمادگی جسمانی و کنترل وزن و تناسب اندام و افزون بر این عوامل، نفوذ فرهنگ بدنی به سازمان‌ها و دستگاه‌های گوناگون اجتماعی به علاوه عناصر مهمی چون دگرگونی فرهنگی و اجتماعی در این زمینه اثر گذاشتند. ورزش و فعالیت‌های بدنی از مجموع این دگرگونی‌ها و تحولات تاجایی اثر پذیرفتند که نگرش این عصر و گرایش‌های آن به سمت ورزش و فرهنگ بدنی با آنچه در ادوار گذشته بود به کلی دگرگون شد. در سایه تحولات فوق، اهداف جدیدی برای ورزش و تربیت بدنی وضع شد. یکی از مهمترین شناسه‌های این دگرگونی، تکیه کردن هرچه بیشتر به فناوری‌های پیشرفته تولید بود که این خود، اوقات فراقت بیشتری را فراهم نمود که لازم بود با فعالیت‌های مختلف پر شود. (انور الخولی، ۱۳۸۵، ۳۵)

ورزش به عنوان یکی از مظاهر فردی-اجتماعی، ضمن حفظ و بقای سلامت روحی و جسمی آحاد جامعه، جهت ایفای صحیح نقش‌های فردی، خانوادگی و اجتماعی حائز اهمیت است. ورزش علاوه بر این دارای منافع اجتماعی خردتری مانند: افزایش حرمت و اعتماد به نفس، صاحب قدرت و اختیار شدن گروه-های فاقد مزیت‌های اجتماعی، اصلاح و بهبود توانایی‌های اجتماع به پذیرش ابتکار و نوآوری، تقلیل در جرم، خرابکاری، تخلف و انحراف اجتماعی، افزایش وحدت اجتماعی و همکاری، گسترش هویت جمعی و افزایش همبستگی، تشویق بهترین بودن در جامعه، ایجاد اشتغال و درآمدهای جدید، افزایش تولید به-وسیله افزایش سطح سلامت نیروی کار، بهبود و افزایش سلامت عمومی در جامعه و... تنها بخشی از کارکردهای ورزش در جامعه برشمرد. (پارسامهر، ۱۱، ۱۳۸۸) با توجه به اهمیت و جایگاه ورزش در زندگی افراد، برخی از مهمترین دلایل مشارکت افراد در فعالیت‌های ورزشی عبارتند از:

- افراد به خاطر ویژگی‌های خاص و توانایی‌هایی که دارند به ورزش روی می‌آورند.
- مشارکت افراد در ورزش تحت تأثیر و نفوذ خانواده و دوستان می‌باشد.
- وجود فرصت‌ها و امکانات مناسب برای بازی عامل دیگری است که سبب مشارکت افراد در ورزش می‌گردد.

همچنان که از فواید اجتماعی ورزش بر می‌آید یکی از کارکردهای پنهان مشارکت ورزشی، ایجاد شبکه‌های دوستان و ایجاد پیوند و همبستگی بین افراد است که یکی از ابعاد سرمایه اجتماعی است. ایده محوری سرمایه اجتماعی در واژه روابط خلاصه می‌شود. به این صورت که اعضای جامعه با برقراری تماس با یکدیگر و پایدار ساختن آنها، قادر به همکاری با یکدیگر می‌شوند و به این طریق چیزهایی را کسب می‌کنند که به تنهایی قادر به کسب آنها نمی‌باشند و یا با دشواری بسیار موفق به کسب آنها می‌شوند. انسان‌ها از طریق مجموعه‌ای از شبکه‌ها به هم متصل می‌شوند و تمایل دارند که ارزش‌های مشترکی با سایر اعضای این شبکه‌ها داشته باشند. با گسترش شبکه‌ها، آنها نوعی دارایی را تشکیل می‌دهند که می‌توان آن را به عنوان نوعی سرمایه تحت سرمایه اجتماعی مورد ملاحظه قرار داد. یا به عبارت دیگر می‌توان سرمایه اجتماعی را این‌گونه تعریف نمود: «سرمایه اجتماعی آن دسته از ویژگی‌های زندگی اجتماعی، شبکه‌ها، هنجارها و اعتماد است که مشارکت کنندگان را قادر می‌سازد تا به شیوه‌ای مؤثرتر اهداف مشترک خود را تعقیب نمایند. (فیلد، ۱۳۸۸، ۵۵)

علائم متعددی گزارش شده‌اند که نشان می‌دهند سرمایه اجتماعی به عنوان یک عامل مهم اثرگذار بر روابط اجتماعی روز به روز فرسایش می‌یابد و ضعیف می‌گردد. این مسأله هم در سطح جهانی و هم در سطح ملی مشاهده شده‌است. طبق نتایج حاصل از مرور اجمالی بر ادبیات موضوع، مشخص شده است که

در بسیاری از کشورهای جهان، سرمایه اجتماعی رو به کاهش گذاشته است و این کاهش به مدت چند دهه است که ادامه دارد. بررسی وضعیت کلی تحول شاخص‌های سرمایه اجتماعی در نزدیک به سه دهه اخیر گویای آن است که ایران از این روند مستثنی نیست. شگفت‌آور آن است که در ایران کاهش سرمایه اجتماعی علی‌رغم وقوع پدیده‌هایی نظیر انقلاب، جنگ، گسترش نفوذ مذهب و افزایش میزان تحصیلات که همگی از عوامل زاینده سرمایه اجتماعی به‌شمار می‌آیند، صورت گرفته است. (خوش فر، ۱۳۸۷، ۱)

با توجه به کارکردها و آثار سرمایه اجتماعی در یک جامعه از یک سو و گسترش اقبال عمومی به مشارکت ورزشی در سطوح مختلف آن (تفریحی تا حرفه‌ای) در دهه اخیر، می‌توان گفت: مسأله اصلی این تحقیق، سنجش تمایز سرمایه اجتماعی جوانان با محوریت مشارکت ورزشی است. لذا سؤال اساسی که این تحقیق به دنبال پاسخ آن می‌باشد این است که: آیا میان میزان سرمایه اجتماعی جوانان ورزشکار با غیرورزشکار تفاوتی وجود دارد؟

با توجه به طرح مسأله، سؤالات محوری زیر برای پاسخگویی در این تحقیق مورد توجه قرار می‌گیرند:

- میزان مشارکت ورزشی افراد جامعه چقدر است؟
- میزان سرمایه اجتماعی افراد جامعه چقدر است؟
- آیا ورزش را می‌توان به عنوان یکی از عوامل تقویت سرمایه اجتماعی لحاظ کرد؟

۳- اهمیت و ضرورت تحقیق

گرایش فزاینده به ورزش باعث پیدایش مسائل و موضوعاتی شده است که ذاتاً ماهیت اجتماعی دارند. از آنجا که نیازهای حقیقی مردم در واقع از لابلای شرایط اجتماعی و اقتصادی سرچشمه می‌گیرد و این امر به‌ویژه در پی دگرگونی‌های ناشی از رهیافت‌های تغییر اجتماعی، عوامل انتقال فرهنگی، پیشرفت شگفت‌انگیز فناوری و تکامل شیوه‌های اطلاع‌رسانی نمایان‌تر است. از سوی دیگر، شکلی نیست که میان ورزش و نیروهای گوناگون اجتماعی تأثیرات متقابلی وجود دارد. بنابراین مسئولان ورزش و تربیت بدنی باید ابعاد اجتماعی و فرهنگی ورزش را در نظر گیرند و نقش‌ها و تأثیرهای حیاتی این پدیده اجتماعی را درک کنند و سعی در تقویت نظام تربیت بدنی و ورزش به‌سان یک نظام اجتماعی - فرهنگی مهم نمایند.

بنابراین با توجه به اینکه در سال‌های اخیر اقبال عمومی به ورزش و فعالیت‌های ورزشی در جهان و همچنین جامعه ما گسترش یافته است و ورزش به عنوان پدیده‌ای اجتماعی چه از لحاظ جنسی و چه از نظر طبقات سنی، همه سطوح را تحت پوشش قرار داده است و از سوی دیگر همچنان که در بیان مسأله نیز

ذکر شد، با توجه به نتایج تحقیقات محققان در دهه‌های اخیر، شاهد نزول سرمایه اجتماعی در جوامع مختلف و بالأخص کشورمان ایران می‌باشیم، لذا شایسته است محققان به بررسی پدیده‌های اجتماعی- فرهنگی و ... که می‌تواند بر افزایش میزان سرمایه اجتماعی تأثیرگذار بپردازند. با توجه به بررسی‌های به عمل آمده در عصر حاضر، ورزش و پرداختن به ورزش نمونه‌ای از پدیده‌های اجتماعی است که به نظر می‌رسد در عین حال که سرمایه اجتماعی موجود در جامعه می‌تواند به توسعه ورزش کمک کند بلکه اقبال عمومی جامعه به ورزش و پرداختن به ورزش نیز می‌تواند از عوامل تقویت ابعاد سرمایه اجتماعی مثل: وفاق اجتماعی و همبستگی اجتماعی بالا، روحیه انعطاف‌پذیری و تنوع‌طلبی، مشارکت مدنی بالا، اعتماد اجتماعی و... باشد که نشان از سلامت اجتماعی و روانی یک جامعه می‌تواند باشد.

بنابراین لازم است روشن ساخت که آیا پرداختن به ورزش و گسترش روزافزون آن می‌تواند به عنوان فرصتی برای تقویت سرمایه اجتماعی باشد؟ آشنایی با این فرصت‌ها و چالش‌ها در گرو سنجش تمایز سرمایه اجتماعی در جوامع آماری مختلف می‌باشد. به همین منظور مطالعه حاضر در صدد «بررسی تفاوت میزان سرمایه اجتماعی در بین دانشجویان ورزشکار و غیرورزشکار دانشگاه مازندران می‌باشد».

۴- دیدگاه‌ها و نظریه‌ها

۴-۱- دیدگاه کارکردگرایی^۱

اساس نظریه کارکردگرایی بر این اصل مبتنی است که هر پدیده اجتماعی کارکرد معینی برعهده دارد که به نحوی بر دوام و اداره جامعه مؤثر است. به عنوان مثال نهاد خانواده با کارکردهای خود از قبیل تولید نسل و پرورش افراد به دوام و بقای نظام اجتماعی کمک می‌کند. این نظریه با الهام از آثار جامعه شناسان بزرگی مانند هربرت اسپنسر و امیل دورکیم شکل گرفته است. (نیک نژاد، ۱۳۸۹، ۲۷)

در این مکتب جامعه مانند یک نظام سازمان یافته، باثبات و منسجم در نظر گرفته می‌شود که اکثر افراد آن درباره ارزش‌های اساسی با یکدیگر توافق دارند. در شرایط عادی کلیه عناصر نظام اجتماعی از قبیل: مدرسه، خانواده یا دولت متناسب با یکدیگر عمل می‌کنند و هر عنصر در مجموعه نظام اجتماعی نقشی در جهت ثبات کل جامعه ایفا می‌کند. هرگونه تغییر اجتماعی به مثابه حالتی ویرانگر تلقی می‌شود. مگر اینکه نسبتاً آرام انجام پذیرد. زیرا تغییر در بخشی از نظام معمولاً باعث تغییر در ساختار اجزاء نظام می‌گردد. این دیدگاه از آن جهت که گرایش به محافظه کاری و تثبیت وضع موجود دارد، مورد انتقاد اساسی قرار گرفته است.

^۱. Functionalism

به این ترتیب، کارکردگرایان در آزمون عناصر اجتماعی مانند ورزش به سهم و نقش آن در ثبات اجتماعی تأکید و توجه دارند. کارکردگرایان ورزش را به مثابه نهاد شبه‌مذهبی^۱ در نظر می‌گیرند که با استفاده از مراسم و تشریفات خاص خود به تقویت ارزش‌های مشترک بین افراد و جامعه می‌پردازد. علاوه بر این، کارکردگرایان به تأثیر ورزش در جامعه‌پذیری نوجوانان و جوانان و سازگار نمودن افراد جامعه با ارزش‌های مثبتی نظیر میهن‌پرستی و نقش آن در تقویت توانایی‌های فیزیکی تأکید دارند و آن را به عنوان عرصه‌ای برای تجلی تنش‌ها و تخلیه انرژی پرخاشگرانه با شیوه اجتماعی مطلوب در نظر می‌گیرند. به اعتقاد صاحب نظران این مکتب، ورزش، افراد یک جامعه یا حتی یک ملت را دور هم جمع می‌کند و نوعی احساس وحدت و یکپارچگی اجتماعی را رواج می‌دهد. به علاوه، ورزش ابزاری است که زمینه را برای شکوفایی استعدادها و افراد شایسته فراهم می‌سازد. ادواردز^۲ در مورد کارکرد ورزش چنین می‌گوید: ورزش یک نهاد اجتماعی است که در گسترش و تقویت ارزش‌هایی که رفتار را تنظیم می‌کنند، هدف-جویی و یافتن راه‌حلی قابل قبول در زمینه حل مشکلات زندگی مادی، کارکردهای اساسی دارد. (شارع پور، ۱۳۸۱، ۴۰)

کارکردگرایان با توجه به ارتباط متقابل ورزش به عنوان یک نهاد اجتماعی با سایر نهادهای اجتماعی مانند: خانواده، مذهب، آموزش و پرورش، نهادهای اقتصادی و سیاسی و حتی رسانه‌های گروهی، سعی در تحلیل ابعاد اجتماعی ورزش در سطوح مختلف دارند. به طور کلی نظریه‌پردازان دیدگاه کارکردگرایی موارد زیر را به عنوان کارکردهای ورزش در نظام اجتماعی بر شمرده‌اند:

- کسب مهارت‌های اجتماعی
- شکل‌گیری هویت فردی و اجتماعی افراد
- کنترل اجتماعی
- رهایی از تنش‌ها و کاهش تضادها
- تندرستی جسمانی
- کاهش تضادها و تنش‌ها
- ترویج وفاداری ملی
- تعمیم حمایت‌های اقتصادی و سیاسی
- جامعه‌پذیری و همنوایی

^۱. Qusi - Religious

^۲. Edvardz

- تطبیق (از طریق ورزش امکان سنجش مهارت‌های حرکتی و توسعه زمینه‌های این مهارت‌ها برای انسان و انطباق حرکتی او با محیط‌هایی که انسان آنها را می‌سازد فراهم آمده است).
- افزایش ارتباطات اجتماعی
- ایجاد امید به آینده
- تقویت خصائص جوانمردی
- ایجاد احساس لیاقت و برتری
- ایجاد روابط سالم اجتماعی
- کسب احترام و پذیرش اجتماعی
- هدف یابی

(فرصت‌هایی که به افراد می‌آموزد چگونه اهداف خود را تعیین کنند و از راه‌های پذیرفته شده اجتماعی به این اهداف برسند.) (انورالخولی، ۱۳۸۱، ۶۱؛ پارسامهر، ۱۳۸۵، ۶۴؛ نادریان جهرمی، ۱۳۸۴، ۱۱۵؛ رحمتی، ۱۳۸۲، ۱۶۸؛ قاسمی، ۱۳۸۸، ۱۱۱)

در چارچوب نظریه کارکردگرایی ساختاری، موضوعات مورد بررسی در جامعه‌شناسان ورزش، عبارتند از: جامعه‌پذیری جوانان از طرق ورزش، ورزش به‌عنوان وسیله‌ای برای شبیه‌سازی، ورزش به عنوان یک نظام اجتماعی، رابطه ورزش با دیگر نهادها و کارکردها انسجام دهنده ورزش برای مشارکت کنندگان، تماشاگران و سازمان‌های اجتماعی. این نوع از مطالعات زمانی در تاریخ آمریکا ظاهر شدند که جامعه دستخوش تغییرات سریع شده، باورهای محبوب‌آمریکایی را مورد چالش قرار داده‌اند و اقتدار زیر سؤال رفته بود. بسیاری از جامعه‌شناسان ورزش به واکنش علیه کارکردگرایی ساختاری و جانبداری آن نسبت به پذیرش و عقلانی‌کردن آنچه هست، پرداختند. آنها بیشتر به پذیرش دیدگاه تضاد تمایل داشتند. دیدگاهی که معتقد است که ورزش منعکس‌کننده و تقویت‌کننده سلطه آرایش اجتماعی بوده و بدین وسیله تقاضاهای طبقاتی و قدرت را تداوم می‌بخشد. متفکران پیرو تئوری تضاد برمسائل اجتماعی موجود در ورزش نظیر جنسیت‌گرایی^۱، نژادگرایی^۲، طبقه‌گرایی^۳ ظلم و سلطه‌گری، تضاد سازمانی و انحراف تأکید کردند. (شارع پور، ۱۳۸۱، ۴۱)

1. Sexism

2. Racism

3. Classism

۴-۲- دیدگاه کنش متقابل نمادی^۱

رهیافت کنش متقابل نمادی در زندگی اجتماعی توسط جامعه‌شناسان آمریکایی چارلز هورتون کولی، جرج هربرت مید، هربرت بلومر، اروینگ گافمن و گریگوری استون توسعه یافته‌است. پیش‌فرض‌های اساسی این دیدگاه عبارتند از:

- ارتباطات و رفتار انسانی بستگی به نمادهای معناداری دارد که زمینه‌همکاری بین مردم را ایجاد می‌کند. یک‌نماد به این دلیل معنادار است که در یک گروه مشترک معانی را بین افراد گروه منتقل می‌نماید.
- با توجه به اهمیت معانی منتقل شده توسط نمادهای معنادار در کنش متقابل، همکاری تنها در صورتی امکان‌پذیر است که افراد تقریباً همان معانی را مورد توجه قرار دهند و کنش‌های دیگران را از طریق قرار دادن خود به جای آنان درک نموده و برطبق آن عمل کنند.
- معانی ممکن است از طریق اصلاح در معرض تعریف مجدد قرار گیرند. در جوامع پیچیده ممکن است معانی توسط خرده گروه‌ها به‌طور متفاوت درک شوند. معانی ممکن است در حالت انتقالی قرار داشته باشند و به دلیل دگرگونی‌های سریع اجتماعی نیاز به بازنگری و بررسی مجدد داشته باشند. تعریف مجدد از طریق کنش متقابل اجتماعی صورت می‌پذیرد.
- در سطح فردی معانی از طریق یک فراگرد انعکاسی تبیین می‌شوند. این فراگرد شامل کلیه موضوعات و کنش‌هایی است که توسط فرد درک می‌شوند و تعریف وضعیت^۲ نامیده می‌شود.
- کسب معانی و توانایی دستیابی به اندیشه‌های انعکاسی، نه تنها محیط اجتماعی بلکه معانی و تأملات مربوط به خود را نیز شامل می‌شود.

از جمله موضوعات مورد توجه اصحاب کنش متقابل نمادی، تشریفات ورزشی (واکنش مختلفی که از نظر روانی در روحیه ورزشکاران تأثیر دارد، موفقیت‌ها و ناکامی‌های مربوط به رقابت‌های ورزشی) است. در ورزش همواره یک برنده و طرف دیگر بازنده است. در رقابت‌هایی که به صورت فصلی برگزار می‌شود تنها یک تیم به‌عنوان تیم قهرمان و برنده است. بنابراین اکثر تیم‌ها و افراد از عملکرد خود احساس رضایت نمی‌کنند، بازندگان در قبال ناکامی خویش و آثار نمادین آن چگونه عمل می‌کنند؟

ورزش حوزه ویژه و مناسبی برای تحلیل‌گران کنش متقابل نمادی است. زیرا در درون جهان اجتماعی ورزش، معانی نمادین بسیاری خلق می‌شود. فرآیندی که در خلال آن این معانی ساخته می‌شود،

^۱. Symbolic - Interactionism

^۲. Definition of Situation

برای یک جامعه‌شناس به سادگی قابل رؤیت است. به‌علاوه از آنجاکه آنچه مورد مشاهده قرار می‌گیرد، کارکردی آشکار از وجود یک تیم است نه مجموعه‌ای از افراد. لذا می‌توان فراگرد جمعی ساختارمعانی آن را مورد بررسی قرار داد.

در ورزش، ارزش‌های نمادین مانند شکست و پیروزی، روحیه و اخلاق ورزشکاری، فعالیت تیمی و تلاش فردی از اهمیت وافری برخوردارند. مفاهیم موجود در کنش متقابل نهادی از قبیل خود، دیگری تعمیم یافته، نقش، وضعیت و هویت برای انجام هرگونه تحلیل از ورزش مناسبت دارند. ارزش‌های تیمی، هنجارها، تشریفات، تشویق‌ها، نشانه‌ها و علائم، بازی‌ها، آمارها و واکنش‌های مربوط به شکست یا پیروزی در عرصه ورزش، جملگی دلایل قانع‌کننده‌ای برای جلب توجه تحلیل‌گران کنش متقابل نمادی به این موضوع به شمار می‌آیند.

دیدگاه کنش متقابل نمادی به معانی خلق شده در عرصه‌ی ورزش‌های گروهی توجه دارد و این که چگونه این معانی بر ورزش اثر می‌گذارند. تأکید این دیدگاه بر آن دسته از معانی اجتماعی است که در وضعیت‌های متفاوت حتی با بازیگرانی یکسان ممکن است به گونه‌ای حائزاهمیت با یکدیگر تفاوت داشته باشند. از آنجا که شکل‌های گوناگون فعالیت‌های ورزشی دنیاها را نمایندند، دنیای اجتماعی مناسبی جهت بررسی نظریه‌پردازان دیدگاه کنش متقابل نمادی به شمار می‌آیند. معانی موجود در قلمرو فعالیت‌های ورزشی ذاتی نیستند، بلکه از طریق قواعد و قراردادهای... توسط کنشگران اجتماعی خلق می‌شوند. این معانی برخاسته از مبانی اجتماعی‌اند و کارکرد بیولوژیکی تحت پوشش معانی اجتماعی قرار داد. (شارع‌پور، ۱۳۸۱، ۴۸)

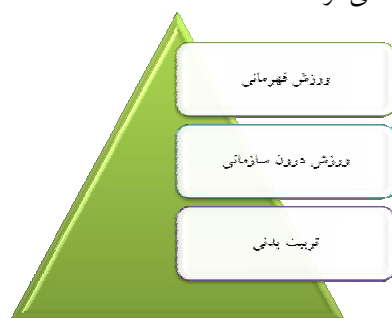
۵- مشارکت ورزشی

دریک تقسیم‌بندی با محوریت نحوه مشارکت افراد در فعالیت‌های ورزشی در تحقیق حاضر، دسته-بندی زیر قابل ملاحظه است: ۱- مشارکت کننده فعال (ورزشکار حرفه‌ای): افرادی که به‌طور مستقیم به فعالیت ورزشی می‌پردازند و حداقل هفته‌ای ۱۰ ساعت به‌طور منظم به فعالیت ورزشی می‌پردازند. اصولاً ورزشکاران حرفه‌ای در سطح دانشجویی در این گروه جای می‌گیرند. ۲- مشارکت کننده غیرفعال (غیر ورزشکار): افرادی که به‌طور منظم در طول هفته به فعالیت ورزشی نمی‌پردازند ولی به نوعی دغدغه ورزش دارند و با ورزش در ارتباط هستند.

¹. Passive

۶-مدل سازمان ورزش آموزشی

ورزش آموزشی و تربیتی جایگاه ویژه‌ای در درون نظام تعلیم و تربیت رسمی (از دوره پیش دبستانی تا دانشگاه) دارد. در این سطح بالاترین انگیزه درونی و فطری، بیشترین تعداد شرکت کننده فعال و همچنین مناسب‌ترین زمان و مستعدترین افراد قابل مشاهده است. این سطح به کارآمدترین و بزرگترین ساختار سازمانی و تشکیلاتی نیاز دارد تا از طریق نیروهای متخصص و متعهد، بیشترین تجارب حرکتی و پایه‌ای را در جغرافیای وسیعی فراهم آورد. تربیت و پرورش متعادل جسمانی، مهارتی، شناختی، عاطفی و اجتماعی از اهداف مهم سازمان‌های ورزشی کشور در سطح مدارس و دانشگاه می‌باشد. این سطح به امکانات و تسهیلات گسترده‌ای نیاز دارد تا بتواند در دوران تربیت‌پذیری نگرش و اعتیاد مثبتی نسبت به فعالیت‌های حرکتی و ورزشی در کودکان و نوجوانان ایجاد کند. تصویر شماره ۱، مدل ورزش تربیتی و آموزشی در سازمان‌های آموزشی را نشان می‌دهد. در این مدل نیز تربیت بدنی (آموزش مهارت‌های ادراکی، حرکتی، الگوهای حرکتی بنیادی، مهارت‌های ورزشی پایه، آموزش دانش‌زیستی و حرکتی) بیشترین سطح و اهمیت را دارا می‌باشد. (رمضانی نژاد، ۱۳۷۹، ۳۰۱)

تصویر شماره ۱- مدل سازمان ورزش آموزشی

مقایسه مدل اجتماعی، آموزشی و تفریحی نشان می‌دهد که ورزش آموزشی و تربیت بدنی، بنیاد و پایه اصلی مشارکت افراد در سطوح بعدی است. ورزش قهرمانی و حرفه‌ای کمترین شرکت کننده فعال را در برمی‌گیرد و در قله یا رأس هرم مدل ورزش اجتماعی قرار دارد. افراد پس از عبور از مجرای اصلی ورزش تربیتی و آموزشی (در مدل آموزشی و تفریحی) وارد سطح ورزش درون سازمانی می‌شوند، ورزش درون سازمانی شامل رقابت‌ها، لیگ‌های منظم و سایر رویدادهای ورزشی است که شرکت در آن محدود به برنامه و نهادی است که ورزش در آن قرار گرفته است و برنامه‌ریزی شده است. بنابراین فقط افراد داخل همان سازمان (مانند مدرسه، کارخانه، دانشگاه و غیره) در برنامه شرکت می‌کنند. شرکت کنندگان خودشان از طریق کمیته‌ها یا انجمن‌های مختلف می‌توانند برنامه‌های ورزشی را هدایت کنند.

سازمان‌های مختلف باید با توجه به سطوح مشارکت ورزشی و اهداف مختلف اجتماعی، فرهنگی و مادی سازماندهی شوند. سازمان‌های مختلف باید با توجه به سطوح مشارکت ورزشی و اهداف متفاوت آن برنامه‌ریزی کنند. رعایت سلسله مراتب و اهداف هر سطح از مدل‌های ورزشی برای مدیران و برنامه‌ریزان ضروری است. در غیر این صورت، تمرکز بر یک سطح یا یک هدف از مدل ورزش اجتماعی بر رشد متناسب و متوازن ورزش تربیتی، تفریحی، فهرمانی و حرفه‌ای آسیب می‌رساند و شاید در برخی از موارد نیز موجب تداخل و تعارض یا جابه‌جایی اهداف اصلی تربیت بدنی و ورزش در سطوح مختلف شود.

سطوح مشارکت ورزشی افراد (مرد، زن، کودک، نوجوان، بزرگسال، معلول و...) و سطح برنامه (درون و برون سازمانی، محلی، منطقه‌ای، ملی و...) و سازمان‌های فعال (وزارت آموزش و پرورش، وزارت علوم، تحقیقات و فناوری، سازمان تربیت بدنی، کمیته ملی المپیک، شهرداری، ارتش و کارخانجات) نشان می‌دهد که هماهنگی در مدل ورزش اجتماعی چقدر ضروری است و در غیر این صورت عدم توجه به شناخت سطوح و اهداف ورزش در سطح ملی بسیار مضر خواهد بود. (رمضانی نژاد، ۱۳۷۹، ۳۰۲)

۷- تاریخچه مفهوم سرمایه اجتماعی و تعریف آن

واژه سرمایه اجتماعی سابقه ذهنی طولانی در علوم اجتماعی دارد ولی سابقه‌ی این اصطلاح به معنایی که امروزه به‌کار می‌رود به ۸۰ سال پیش و نوشته‌های لیدا جی. هانیفن^۱، سرپرست وقت مدارس ویرجینیای غربی در آمریکا برمی‌گردد. او در توضیح اهمیت مشارکت در تقویت حاصل کار مدرسه، مفهوم سرمایه‌ی اجتماعی را مطرح کرده و در وصف آن می‌گوید: چیزی ملموس که بیشترین آثار را در زندگی روزمره مردم دارد: حسن نیت، رفاقت، همدلی و معاشرت اجتماعی در بین افراد و خانواده‌ها که سازنده‌ی واحد اجتماعی‌اند... اگر کسی با همسایه‌اش، و همسایه‌اش با همسایگان دیگر تماس داشته باشد، حجمی از سرمایه‌ی اجتماعی انباشته خواهد شد که ممکن است بلافاصله نیازهای اجتماعی را برآورده سازد و شاید حامل ظرفیت اجتماع بالقوه‌ای باشد که برای بهبود اساسی شرایط زندگی کل اجتماعی کفایت کند.

بعد از هانیفن، اندیشه سرمایه‌ی اجتماعی تا چندین دهه ناپدید شد ولی در دهه ۱۹۵۰ گروهی از جامعه‌شناسان شهری کانادای (سیلی، سیم و لوزلی^۲، ۱۹۵۶) در دهه‌ی ۱۹۶۰، یک نظریه‌پرداز مبادله^۳ (هومانس^۴، ۱۹۶۱) و یک استاد مسائل شهری (جیکوبس^۵، ۱۹۶۱) و در دهه‌ی ۱۹۷۰ اقتصاددانی به نام

1- Lyda J. Hanifan
2. Seely and Sim and Loosely
3. Exchange theorist
4. Homans
5. Jacobs

لوری^۱ (۱۹۷۹) آن را دوباره احیاء کردند. شایان توجه است که هیچ‌یک از این نویسندگان از آثار قبلی که درباره این موضوع به رشته‌ی تحریر درآمده بود ذکری به میان نیاوردند. ولی همگی همان اصطلاح عام سرمایه‌ی اجتماعی را به‌کار گرفته‌اند تا حیاتی بودن و اهمیت پیوندهای اجتماعی را در آن خلاصه کنند. با این حال، پژوهش سازنده‌ای که کلمن (۱۹۸۷ و ۱۹۸۸ و ۱۹۹۰) درباره آموزش و پرورش انجام داد و کاری که پاتنام (۱۹۹۳ و ۱۹۹۵) راجع به مشارکت مدنی و عملکرد نهادی کرد، الهام‌بخش اکثر کارهای جاری شد. از آن پس نوعی وحدت در حول تحقیقاتی پدید آمد، که ۹ عرصه اساسی را عملاً با یکدیگر پیوند می‌داد: خانواده و رفتار جوانان، مدرسه و آموزش و پرورش، زندگی اجتماعی کار و سازمان، دموکراسی و حکمرانی، کنش جمعی، بهداشت عمومی و محیط زیست، جرم و خشونت و توسعه اقتصادی. جامعه‌شناسان معاصر برای بررسی کمیت و کیفیت روابط اجتماعی در جامعه از مفهوم سرمایه اجتماعی بهره‌جسته‌اند. اما سرمایه اجتماعی در جامعه چیست؟ منظور از سرمایه اجتماعی سرمایه و منابعی است که افراد و گروه‌ها از طریق پیوند با یکدیگر (و نوع این ارتباطات) می‌توانند به‌دست آورند. (بورديو ۱۹۸۶؛ کلمن ۱۹۸۸؛ پاتنام ۱۹۹۳)

ریشه استفاده از اصطلاح سرمایه اجتماعی به سال ۱۹۱۶ میلادی برمی‌گردد. زمانی که این مفهوم برای اولین بار توسط هینفن که یک اصلاح‌گرا مور مدرسه بود، مطرح گردید. سپس در سال ۱۹۶۱، جین جیکوبس که یک برنامه‌ریز شهری بود، از این اصطلاح استفاده کرد.

به اعتقاد او، برای یک شهر، شبکه‌ها نقش سرمایه اجتماعی دارند. سپس این مفهوم در اقتصاد مورد استفاده قرار گرفت. ولی در واقع این جیمز کلمن و تحقیق او در زمینه مشارکت در امور مدرسه (در شهر شیکاگو) بود که سبب جلب توجه امروزی به این مفهوم شد. سپس بورديو و بعد در دهه ۱۹۹۰، پاتنام از این مفهوم برای مطالعه نهادهای دموکراتیک در ایتالیا استفاده کرد. پس می‌توان گفت که مفهوم سرمایه اجتماعی^۲ از دهه ۱۹۲۰ مطرح گردیده ولی در طی دو دهه اخیر بوده که به‌شدت مورد توجه قرار گرفته است. تعاریف زیادی برای مفهوم سرمایه اجتماعی ارائه شده که سبب سردرگمی در مورد آن گردیده است. به‌علاوه از اصطلاحات و مفاهیم بسیار متعددی برای ارجاع و اشاره به سرمایه اجتماعی استفاده می‌شود، نظیر انرژی اجتماعی، روحیه اجتماع، پیوندهای اجتماعی، فضیلت مدنی، شبکه‌های اجتماع، اوزون اجتماعی، منابع اجتماعی، شبکه‌های رسمی و غیررسمی و چسب اجتماعی. مفهوم سازی‌های متعددی نیز براساس خاستگاه نظری محققان در مورد این مفهوم صورت گرفته است. قبل از سال ۱۹۸۱ تعداد مقالات

5 . Loury
6 . Social Capital

و مجلات علمی که در فهرست کلمات کلیدی آنها نام سرمایه اجتماعی وجود داشت، فقط حدود ۲۰ مقاله بود. بین سال‌های ۱۹۹۱ و ۱۹۹۵ این تعداد به ۱۰۹ مقاله رسید و بین سال‌های ۱۹۹۶ و ۱۹۹۹ این تعداد به ۱۰۰۳ مقاله افزایش یافت (Baum, 2000).

پیران و دیگران (۱۳۸۵) در مقاله خود به ارائه تعاریف مختلف سرمایه اجتماعی پرداخته‌اند.

جدول شماره ۱: تعاریف سرمایه اجتماعی، اندیشمندان مطرح کننده، عناصر محوری تعریف

تعریف سرمایه اجتماعی	ارائه کننده تعریف	معیار تعریف (درونی، بیرونی)
«سرمایه اجتماعی از تعهدات و وظایف و مسؤولیت‌های اجتماعی (پیوندها و روابط اجتماعی) تشکیل می‌شود که تحت شرایطی خاص قابل تبدیل شدن به سرمایه اقتصادی می‌باشد و ممکن است در قالب عنوان، منزلت، نسب و حسب اجتماعی [مانند نجیب زاده بودن و اشرف بودن] نهادینه گردد.»	بورديو، ۱۹۸۶: ۲۴۳	بیرونی / درونی
«سرمایه اجتماعی از طریق کارکردش تعریف می‌شود و مقوله‌ای واحد نیست، بلکه متشکل از مقوله‌های متعددی است که دو ویژگی مشترک دارند: تمامی شان از جنبه‌ای از ساختار اجتماعی تشکیل شده‌اند و همچنین تمامی آنها برخی از کنش‌های افراد درون ساختار اجتماعی را تسهیل می‌نمایند.»	کلمن (Coleman)، ۱۹۹۰: ۳۰۲	بیرونی
«سرمایه اجتماعی، خصایص یا مشخصات سازمان اجتماعی - یعنی مواردی چون شبکه‌ها، هنجارها، و اعتماد اجتماعی - را در بر می‌گیرد که همکاری متقابل و هماهنگی در جهت منافع مشترک را تسهیل می‌کند.»	پاتنام (Putnam)، ۱۹۹۵: ۶۷	درونی
«به سادگی، سرمایه اجتماعی را می‌توان به عنوان مجموعه‌ای از ارزش‌ها یا هنجارهای غیر رسمی تعریف کرد که اعضای یک گروه مشترکاً بدان‌ها باور دارند و همکاری بین آنان را مجاز می‌سازد.»	فوکویاما (Fukuyama)، ۱۹۹۷	درونی

بررسی تعاریف ارائه شده گویای این حقیقت است که سرمایه اجتماعی به مهمترین پرسش علوم اجتماعی می‌پردازد، پرسشی که همواره ذهن متفکران را به خود مشغول داشته‌است. چنین دل‌مشغولی را سال‌ها پیش از پیدایش علوم اجتماعی به نحوی که پس از عصر روشنگری و در قالب پارادایم مدرنیته تدوین یا فرموله شده‌است، می‌توان ردیابی کرد. به هر تقدیر سرمایه اجتماعی پاسخی فراگیر به این پرسش قدیمی است که در علوم اجتماعی جدید یا امروزی نیز محوری بودن خود را حفظ کرده‌است. از چه روی آدمیان گرد هم می‌آیند و علی‌رغم منافع متضاد، در سطحی وسیع‌تر منافع مشترک پیدا می‌کنند و انواع گروه‌بندی جمعی را شکل می‌دهند و برای حفظ آن به جان می‌کوشند؟ به دیگر سخن «چه چیزی

جوامع را سرپا نگاه می‌دارد و آدمیان را به کنش و واکنش آن هم برای فضیلت‌ها یا خیر عمومی و جمعی سوق می‌دهند؟» (نگاه کنید به Levi.Ostrom, 1994; Welzel, 1996; et al. 2005, 1996) وجود واژه «اجتماعی» در مفهوم سرمایه‌اجتماعی تأکید بر این دارد که این منابع^۱، دارایی شخصی و فردی نیستند. این منابع در شبکه روابط قرار دارند. سرمایه‌انسانی عبارت است از آنچه که شما می‌دانید. (مجموع شناخت‌ها، مهارت‌ها و تجربیات) ولی سرمایه اجتماعی بستگی دارد به این که شما چه کسانی را می‌شناسید و با آنها در ارتباط هستید. (حجم این ارتباطات، کیفیت آن و تنوع شبکه‌های ارتباطی فرد). (شارع پور، ۱۳۸۸؛ ۶۷)

واژه «سرمایه» نیز تأکید بر این دارد که سرمایه اجتماعی مثل سرمایه انسانی یا مالی، مولد^۲ است: این سرمایه شما را قادر می‌سازد تا ارزشی به وجود آورید، کاری انجام دهید، به هدفی نایل شوید، مأموریتی در زندگی انجام داده و نقشی در جهان ایفاء کنید. لذا هیچ فردی نمی‌تواند بدون سرمایه اجتماعی، به موفقیت نایل شود. (همان، ۶۷)

به‌طور کلی، تئوری‌های مربوط به سرمایه اجتماعی را می‌توان به دو گروه عمده تقسیم کرد:
الف- در گروه اول به تبعیت از پاتنام (۱۹۹۳)، سرمایه اجتماعی به‌عنوان یک پدیده فرهنگی تعریف می‌شود که نشان‌دهنده میزان اهمیت و توجه اعضای جامعه نسبت به امور مدنی بوده و بیانگر وجود هنجارهای اجتماعی مروج کنش جمعی و میزان اعتماد به نهادهای عمومی می‌باشد. تحقیق پاتنام در ایتالیا نشان داد که سرمایه اجتماعی در طول زمانی دراز انباشته شده و تجمع می‌یابد. در این معنا، سرمایه اجتماعی دارای ویژگی‌های یک کالای جمعی و عمومی می‌باشد.

عالمان سیاسی بیشتر بر رابطه بین سرمایه اجتماعی و توسعه آن دسته از نهادهای سیاسی که سبب تثبیت حاکمیت قانون می‌شوند، تأکید دارند. این نهادها در نهایت، انجام مبادلات اقتصادی را تسهیل می‌کنند.

ب- در گروه دوم برخلاف تعریف پاتنام، و به تبعیت از دیدگاه پی‌یر بوردیو (۱۹۹۳) سرمایه اجتماعی نوعی سرمایه‌گذاری افراد در شبکه‌های اجتماعی تلقی می‌شود. در این معنا، سرمایه اجتماعی یک کالای خصوصی و شخصی می‌باشد که می‌تواند به سرمایه فرهنگی تبدیل شده و بیانگر پایگاه اجتماعی فرد باشد. لذا اندوخته سرمایه اجتماعی فرد، بیانگر قدرت او در جامعه می‌باشد. کلمن نیز به همین سیاق بر مزایای سرمایه اجتماعی برای فرد یا برای شبکه افراد تأکید دارد. به اعتقاد کلمن هنجار معامله به مثل^۳ بر سرمایه اجتماعی حاکمیت دارد و سرمایه اجتماعی می‌تواند از طریق تسهیل کنش جمعی، اثرات مثبت

1 - Resources
2 - Productive
3 - Reciprocity

اقتصادی در سطح ملی داشته باشد. بدین سان از نظر کلمن، سرمایه اجتماعی در مرز بین کالای شخصی و کالای عمومی قرار دارد. برخی از محققان، دیدگاه بوردیو و کلمن در مورد سرمایه اجتماعی را در یک ردیف قرار می‌دهند زیرا هردوی آنها بر اندیشه معامله به مثل در روابط اجتماعی و اقتصادی تأکید دارند. (همان، ۴۱)

براساس این تفاسیر، سرمایه اجتماعی انجام معاملات اقتصادی را تسهیل می‌نماید، هر چند که سازوکار عمل آن کاملاً متفاوت است.

۸- پیمایش جهانی سرمایه اجتماعی (GSCS)^۱

ناریان و کسیدی (Narayan & Cassidy) کوشیده‌اند تا مجموعه‌ای از سؤالات معتبر و پایا را برای سنجش سرمایه اجتماعی در جوامع در حال توسعه طراحی و ارائه نمایند. آنها در مرحله بعدی از ابزار سنجش خود در دو کشور آفریقایی یعنی غنا و اوگاندا استفاده عملی کردند. از تکنیک تحلیل عاملی^۲ و تحلیل رگرسیون^۳ استفاده شده تا سؤالات اصلی برای سنجش سرمایه اجتماعی مشخص گردد.

این پیمایش زیر نظر بانک جهانی و برنامه‌های کاهش فقر طراحی و اجرا شد. وجه افتراق این پیمایش با سایر پیمایش‌ها در توجه به جامعیت و روش‌های اندازه‌گیری آن است. آنها با بررسی ادبیات نظری و تجربی و ۲۵ پرسشنامه موجود و داده‌های کیفی گردآوری شده مرتبط با سرمایه اجتماعی این ابزار را طراحی کردند و در کارگاه ۲۴ و ۲۵ ژوئن ۱۹۹۸ در بانک جهانی که متشکل از متخصصان مختلف جامعه‌شناسی، علوم سیاسی، اقتصاد، انسان‌شناسی و.. بود، اصلاحاتی نیز در این ابزار اعمال شده است. این پیمایش ابتدا در سال ۱۹۹۸ در غنا و سپس در اواخر سال ۱۹۹۸ در اوگاندا پایلوت گردید. نتایج هر دو پایلوت سازگاری زیادی با هم نشان دادند. از جمله ویژگی‌های بارز این مدل تمایز بین منبع، مؤلفه‌ها و پیامدهای سرمایه اجتماعی است. (Krishna & Shrader, 1999)

برای حصول اطمینان از اعتبار محتوایی، اصلاحات لازم در پرسشنامه صورت گرفته است. داده‌های بدست آمده با استفاده از تکنیک تحلیل عاملی اکتشافی مورد بررسی قرار گرفتند و داده‌ها، وجود ابعاد از قبل تعیین شده در سرمایه اجتماعی را تأیید کردند. نتایج حاصل از این دو تحقیق در کشورهای غنا و اوگاندا بیانگر آن بود که ابزار سنجش دارای اعتبار و پایایی می‌باشد. امتیاز پیمایش جهانی سرمایه اجتماعی (GSCS) نسبت به سایر مطالعات در این است که در آن بین عوامل تعیین‌کننده، ابعاد و پیامدهای

1- Global social capital Survey

2 - Factor Analysis

3 - Regression Analysis

سرمایه اجتماعی تفکیک صورت گرفته است. تصویر ۲-۵ نشان‌دهنده عوامل، ابعاد و پیامدهای سرمایه اجتماعی است.

از آنجایی که در پژوهش حاضر، متغیرهای متعددی برای تبیین مشارکت ورزشی و سرمایه اجتماعی مطرح شده است و همچنان که در این بخش توضیح داده شد، متغیر مستقل (مشارکت ورزشی) و متغیر وابسته (سرمایه اجتماعی) تحقیق حاضر، مفاهیمی هستند که صرفاً نمی‌توان با یک مدل یا نظریه آنها را سنجید یا تبیین نمود به همین دلیل، چارچوب نظری پژوهش حاضر، ترکیبی می‌باشد. بدین معنا که بر پایه چند تئوری بنا گردیده است.

۹- فرضیه‌ها:

- ۱- بین دانشجویان ورزشکار و غیرورزشکار از نظر میزان اعتماد اجتماعی تفاوت معنی‌داری وجود دارد.
- ۲- بین دانشجویان ورزشکار و غیرورزشکار از نظر میزان هنجارهای تعمیم‌یافته تفاوت معنی‌داری وجود دارد.
- ۳- بین دانشجویان ورزشکار و غیرورزشکار از نظر میزان مشارکت‌های داوطلبانه تفاوت معنی‌داری وجود دارد.
- ۴- بین دانشجویان ورزشکار و غیرورزشکار از نظر میزان مشارکت‌های انجمنی تفاوت معنی‌داری وجود دارد.
- ۵- بین دانشجویان ورزشکار و غیرورزشکار از نظر میزان کنش‌های یاریگرانه تفاوت معنی‌داری وجود دارد.
- ۶- بین دانشجویان ورزشکار و غیرورزشکار از نظر میزان سرمایه اجتماعی تفاوت معنی‌داری وجود دارد.

روش تحقیق

تحقیق حاضر با استفاده از روش اسنادی پیمایشی به انجام رسیده است. جامعه آماری تحقیق، شامل ۲ گروه از دانشجویان می‌باشد: ۱- کلیه دانشجویان ورزشکار دانشگاه مازندران ۲- کلیه دانشجویانی که دروس تربیت بدنی ۱ و ۲ را در نیمسال دوم سال تحصیلی ۹۰-۸۹ اخذ نموده‌اند، که در مجموع شامل ۲۲۲۸ نفر بوده است.

نمونه تحقیق با استفاده از فرمول ایتیم نیم، حدود ۲۸۵ نفر برآورد شده است که در جهت بالاتر بودن دقت نمونه‌گیری و همچنین رعایت تناسب میان ورزشکاران و غیرورزشکاران حدود ۳۸۷ نفر برآورد شده است که از این تعداد ۱۰۲ نفر ورزشکار و ۲۸۵ نفر غیرورزشکار تشکیل داده‌اند. در خصوص روش

نمونه‌گیری از روش نمونه‌گیری طبقه متناسب استفاده شده است.

۱۰- دلایل انتخاب دانشگاه مازندران به عنوان جامعه آماری

۱- از آنجایی که دانشگاه مازندران به عنوان یک دانشگاه دولتی و دانشگاه مادر استان به طور متمرکز دارای بیش از ۱۰۰۰۰ هزار دانشجو با فرهنگ‌ها و نگرش‌های مختلف از سراسر کشوری باشد که با توجه به بررسی‌های به عمل آمده در زمینه تربیت بدنی و فعالیت‌های ورزشی حضور فعال و پررنگی در مسابقات قهرمانی کشور و المپیادهای ورزشی در سطح کشور دارد و حتی در تابستان سال ۱۳۸۹ میزبان حدود ۳۰۰۰ دانشجوی ورزشکار از دانشگاه‌های سراسر کشور جهت شرکت در دهمین المپیاد ورزشی دانشجویان سراسر کشور بود که این خصوصیت می‌توانست دانشگاه مازندران را جهت مطالعه نسبت به دانشگاه‌های دیگر برجسته‌تر نماید.

۲- ازسوی دیگر تعداد قابل توجهی از دانشجویان ورزشکار با تنوع رشته ورزشی و در سطح حرفه‌ای در کنار دانشجویان غیرورزشکار در محیطی یکسان در حال ادامه تحصیل هستند و این مسأله محدودیت‌هایی که در مشارکت ورزشی دانشجویان در دانشگاه‌های مختلف وجود دارد و باعث عدم تجانس در نمونه‌آماری می‌شود که خود می‌تواند بر روی متغیر وابسته تأثیر منفی گذارد، از میان برداشته می‌شود و دانشجویان در شرایط یکسان با یکدیگر سنجیده می‌شوند.

۱۱- تعریف نظری و عملیاتی سرمایه اجتماعی

۱-۱۱- تعریف نظری سرمایه اجتماعی

از نظر رابرت پاتنام منظور از سرمایه اجتماعی، وجوه گوناگون سازمان‌های اجتماعی نظیر اعتماد، هنجارها و شبکه‌ها است که می‌تواند با ایجاد و تسهیل امکانات هماهنگ، کارایی جامعه را بهبود بخشند. (Putnam, 1993, 169) پاتنام در سال ۱۹۹۶ با کمی تغییر سرمایه اجتماعی را اینگونه تعریف نمود: «منظور من از سرمایه اجتماعی آن دسته از ویژگی‌های زندگی اجتماعی، شبکه‌ها، هنجارها و اعتماد است که مشارکت کنندگان را قادر می‌سازد تا به شیوه‌ای مؤثرتر اهداف مشترک خود را تعقیب نمایند.» (Putnam, 1996: 56) به نقل از خوش فر، (۱۳۸۷، ۱۱۶)

۱-۱-۱۱- بعد ساختاری سرمایه اجتماعی:

سرمایه اجتماعی ساختاری، سبب تسهیل در تبادل اطلاعات، کنش جمعی و تصمیم‌گیری می‌شود. این نوع سرمایه اجتماعی ناشی از وجود انجمن‌ها و شبکه‌های اجتماعی قوی بوده و نسبتاً عینی و قابل

مشاهده است. (شارع پور، ۱۳۸۵، ۱۶۷) به عبارت دیگر بعد ساختاری سرمایه اجتماعی شامل ترکیب و شیوه عمل نهادهای محلی در سطح رسمی و غیررسمی است که به عنوان وسیله‌ای برای توسعه اجتماع عمل می‌کند. این نوع سرمایه اجتماعی از طریق سازمان‌های افقی و شبکه‌هایی که فرآیندهای تصمیم‌گیری جمعی و شفاف، رهبران پاسخگو، ارزش‌ها، اعتقادات و رفتارها و هنجارهای اجتماعی، شیوه کنش جمعی و مسؤولیت‌پذیری متقابل دارند، ایجاد می‌شود. (Krishna & shrader, 1999)

۱۱-۱-۲- بعد شناختی سرمایه اجتماعی:

سرمایه اجتماعی شناختی، به ارزش‌ها، اعتماد، گرایش‌ها و عقاید مشترک، باز می‌گردد. به همین خاطر، بیشتر امری ذهنی و مفهومی نامحسوس است. بعد شناختی در واقع به شناخت افراد نسبت به دیگران مربوط می‌شود. به عنوان مثال، اعتماد یک فرد نسبت به همکارانش، حاکی از شناخت او از ایشان می‌باشد. سرمایه اجتماعی شناختی، از طریق همین امور، همکاری و فعالیت‌های جمعی دارای منافع متقابل را ترغیب می‌کند. (حسینی، ۱۳۸۴، ۱۷)

۱۱-۲- تعریف عملیاتی سرمایه اجتماعی

اما در تحقیق حاضر باتوجه به تعریف نظری و تلفیق مدل‌های مختلف تئوریک، سرمایه اجتماعی به دو بعد ساختاری و شناختی تقسیم شده‌است که تعریف عملیاتی آنها به شرح زیر می‌باشد:

جدول شماره ۲: فرآیند شاخص‌سازی مفهوم سرمایه اجتماعی در تحقیق حاضر

مفهوم	ابعاد	شاخص‌ها	گویه‌ها
سرمایه اجتماعی	شناختی	هنجارهای تعمیم یافته	رعایت ارزش‌ها توسط مردم: راستگویی و پرهیزگاری- گذشت، فداکاری، عفو و بخشش- انصاف و رعایت عدالت- درستکاری و پرهیز از تقلب- کمک به یکدیگر و همیاری
		اعتماد	میزان اعتماد فرد به: اعضای خانواده- فامیل و خویشان- دوستان- همکلاس‌های دانشگاه- مردم (ایرانیان)- نمایندگان مجلس- دادگاه‌ها و قضات- مدیران سازمان‌های دولتی- سیاست‌مداران- پلیس و نیروی انتظامی (پاسگاه)- روحانیون- اعضای شورای شهر/روستا- روزنامه‌ها- رادیو و تلویزیون داخلی- رادیو و تلویزیون خارجی- پزشکان- اساتید دانشگاه- معلمان- ورزشکاران-

کسبه و بازاریان-راندگان تاکسی و اتوبوس			
اگر برای هر یک از افراد و گروه‌های زیر مشکل حادی (مثل نیاز شدید مالی، تصادف، وقوع زلزله، سیل و...) پیش آید و شما بتوانید آن مشکل را برطرف کنید تا چه حد داوطلبانه برای حل آن مشکل همکاری و مشارکت می‌کنید؟ اعضای خانواده- فامیل و خویشان- دوستان- همسایگان- همکلاسی‌های دانشگاهی-مردم (ایرانیان)	مشارکت داوطلبانه	ساختاری	
میزان ارتباط با: انجمن‌های خیریه- باشگاه ورزشی و تفریحی- انجمن‌های علمی، آموزشی و فرهنگی- انجمن‌های اسلامی- پایگاه بسیج- گروه‌های مذهبی- صندوق قرض الحسنه یا خانوادگی	مشارکت انجمنی		
-گوش دادن به مسائل دوستان -قرض دادن وسایل به دوستان -رفتن به عیادت دوستان در مواقع بیماری -پول قرض دادن یا ضمانت مالی دوستان -کمک به نیازمندان -خیرات -کمک به سالمندان- معلولین و بیماران، -شرکت در جشن عاطفه‌ها- جشن نیکوکاری یا طرح تکریم ایتم) - شرکت در مراسم مذهبی در مسجد یا خانه دوستان، دیدار افرادی که از سفر زیارتی آمده‌اند: مکه، کربلا، سوریه و ...)	کنش‌های یاریگرانه		

گویه‌های فوق با استفاده از یک طیف ۵ قسمتی از یک تا پنج مورد اندازه‌گیری قرار می‌گیرد: ۱- اصلاً ۲- کم ۳- تا حدودی ۴- زیاد ۵- کاملاً. سؤالات شماره ۱-۲۳ الی ۳-۳۴ و ۱-۳۸ الی ۵-۳۸ پرسشنامه مربوط به این ابعاد از مفهوم سرمایه اجتماعی می‌باشند.

۱۲- اعتبار و روایی ابزار سنجش

با توجه به این که الگوی مورد استفاده در تحقیق حاضر برگرفته از مدلی است که طی چند سال گذشته در بسیاری از نقاط کشور به کار گرفته شده، نسبت به اعتبار محتوایی^۱ ابزار سنجش تا حدودی از قبل اطمینان حاصل شده بود. با این وجود به جهت تطبیق آن با شرایط جامعه آماری، پرسشنامه طراحی شده

^۱. Content validity

در اختیار تعدادی از متخصصان علوم اجتماعی و تربیت بدنی آشنا با مفاهیم مشارکت ورزشی و سرمایه اجتماعی قرار گرفته و از نظرات آنان برای شناسایی اعتبار شاخص‌ها استفاده گردید. بدین ترتیب اعتبار صوری^۱ ابزار تأمین گردید. برای حصول از روایی یا پایایی^۲ ابزار سنجش از ضریب آلفای کرونباخ که از مناسب‌ترین روش‌های محاسبه روایی می‌باشد، استفاده شد. جدول ۳-۵ نشان دهنده ابعاد مختلف سرمایه- اجتماعی می‌باشد که به سنجش آنها در بین دانشجویان دانشگاه مازندران پرداخته شد.

جدول شماره ۳: جدول ضرایب آلفای کرونباخ برای مفاهیم مورد سنجش

ردیف	مفاهیم	تعداد گویه	ضریب آلفای کرونباخ
۱	سرمایه اجتماعی	۸۲	۰/۹۷
۲	بعد شناختی	۲۷	۰/۹۴
۳	بعد ساختاری	۵۵	۰/۹۸
۴	اعتماد	۲۴	۰/۹۴
۵	هنجارهای تعمیم یافته	۵	۰/۹۴
۶	مشارکت انجمنی	۷	۰/۹۵
۷	مشارکت داوطلبانه	۲۴	۰/۹۵
۸	کنش‌های یاریگرانه	۱۱	۰/۹۳

۱۳- نتایج و یافته‌های تحقیق

۱۳-۱- توصیف متغیرهای فردی - اجتماعی:

تعداد کل افراد نمونه تحقیق ۳۸۷ نفر بوده است که از این تعداد ۶۳/۶ درصد (۲۴۶ نفر) را زن و ۳۶/۴ درصد (۱۴۱ نفر) آنان را مردان تشکیل می‌دهند. میانگین سنی آنها برابر با ۲۲ سال بوده است. در خصوص وضع تأهل، ۷۶ درصد مجرد و ۲۲/۲ درصد متأهل بوده‌اند. در مورد رشته تحصیلی، ۷۰/۳ درصد پاسنخگویان رشته علوم انسانی، ۵/۴ درصد فنی و مهندسی، ۱۹/۴ درصد علوم پایه و ۱/۸ درصد هنر و معماری بوده‌اند. میانگین مشارکت ورزشی دانشجویان ورزشکار، حدود ۱۱ ساعت در طول هفته می‌باشد.

1. Face validity

2. Reliability

۱۳-۲- بررسی استنباطی

با توجه به نوع فرضیه‌های تحقیق که اصولاً مقایسه‌ای می‌باشد از آزمون T برای بررسی آماری آنها استفاده شده است که نتایج به دست آمده از آزمون این فرضیه‌ها به شرح جدول زیر می‌باشد:

جدول شماره ۴: نتایج آزمون مقایسه میانگین بین گروه های ورزشکار و غیرورزشکار

شماره فرضیه	ابعاد سرمایه اجتماعی	وضعیت ورزشی	فراوانی مطلق	میانگین	انحراف معیار	مقدار T	سطح معنی داری
۱	اعتماد اجتماعی	ورزشکار	۸۰	۶۰/۵۱	۱۱/۶۵	۰/۸۴۱	۰/۴۰
		غیرورزشکار	۲۲۴	۵۹/۱۹	۱۲/۱۹		
۲	هنجارهای تعمیم یافته	ورزشکار	۹۵	۱۳/۷۰	۴/۲۸	۳/۴۱	۰/۰۰
		غیرورزشکار	۲۷۲	۱۲/۱۸	۳/۵۲		
۳	مشارکت داوطلبانه	ورزشکار	۹۷	۲۴/۴۴	۴/۲۷	۲/۳۵	۰/۰۱
		غیرورزشکار	۲۶۹	۲۳/۲۳	۴/۳۶		
۴	مشارکت های انجمنی	ورزشکار	۹۲	۱۵/۷۷	۵/۸۱	۴/۵۶	۰/۰۰
		غیرورزشکار	۲۶۳	۱۲/۶۶	۴/۹۷		
۵	کنش های یاریگرانه	ورزشکار	۸۹	۵۶/۷۹	۱۰/۲۲	۱/۶۶	۰/۰۹
		غیرورزشکار	۲۵۱	۵۴/۷۸	۸/۴۷		
۶	سرمایه اجتماعی	ورزشکار	۶۲	۲۴۶/۴۰	۳۷/۵۹	۲/۷۰	۰/۰۰
		غیرورزشکار	۱۷۴	۲۳۲/۵۶	۳۳/۴۴		

خروجی آزمون T جهت مقایسه میانگین ابعاد مختلف سرمایه اجتماعی پاسخگویان ورزشکار و غیرورزشکار که در جدول فوق آمده است، نشاگر موارد زیر می‌باشد:

۱- تفاوت اندکی میان اعتماد اجتماعی دانشجویان ورزشکار و غیرورزشکار وجود دارد که میانگین اعتماد ورزشکاران (۶۰/۵۱) کمی بیشتر از غیرورزشکاران (۵۹/۱۹) می‌باشد. اما از لحاظ آماری این تفاوت - معنی‌دار نمی‌باشد. بنابراین فرضیه H1 تأیید نمی‌گردد و میان میزان اعتماد اجتماعی دانشجویان ورزشکار و غیرورزشکار تفاوت معنی‌داری وجود ندارد.

۲- میان میزان هنجارهای تعمیم یافته ورزشکاران و غیرورزشکاران تفاوت وجود دارد که میانگین میزان هنجارهای تعمیم یافته ورزشکاران (۱۳/۷۰) بیشتر از غیرورزشکاران (۱۲/۱۸) می‌باشد و از لحاظ آماری این تفاوت معنی‌دار می‌باشد. بنابراین فرضیه H1 تأیید می‌شود و میان هنجارهای تعمیم یافته ورزشکاران و غیرورزشکاران تفاوت معنی‌داری وجود دارد.

۳- میان مشارکت داوطلبانه ورزشکاران و غیرورزشکاران تفاوت وجود دارد که میانگین مشارکت داوطلبانه ورزشکاران (۲۴/۴۴) بیشتر از غیرورزشکاران (۲۳/۲۳) می‌باشد و از لحاظ آماری این تفاوت معنی‌داری می‌باشد. بنابراین فرضیه H1 تأیید می‌شود و میان مشارکت داوطلبانه ورزشکاران و غیرورزشکاران تفاوت معنی‌داری وجود دارد.

۴- میان مشارکت انجمنی ورزشکاران و غیرورزشکاران تفاوت وجود دارد که میانگین مشارکت انجمنی ورزشکاران (۱۵/۷۷) بیشتر از غیرورزشکاران (۱۲/۶۶) می‌باشد و از لحاظ آماری این تفاوت معنی‌دار می‌باشد. بنابراین فرضیه H1 تأیید می‌شود و میان مشارکت انجمنی ورزشکاران و غیرورزشکاران تفاوت معنی‌داری وجود دارد.

۵- تفاوت اندکی میان کنش‌های یاریگرانه دانشجویان ورزشکار و غیرورزشکار وجود دارد که میانگین کنش‌های یاریگرانه ورزشکاران (۵۶/۷۹) کمی بیشتر از غیرورزشکاران (۵۴/۷۸) می‌باشد. اما از لحاظ آماری این تفاوت معنی‌دار نمی‌باشد. بنابراین فرضیه H1 تأیید نمی‌گردد و میان کنش‌های یاریگرانه دانشجویان ورزشکار و غیرورزشکار تفاوت معنی‌داری وجود ندارد.

۶- در نهایت میان سرمایه اجتماعی ورزشکاران و غیرورزشکاران تفاوت وجود دارد و میانگین سرمایه اجتماعی ورزشکاران (۲۴۶/۴۰) بیشتر از غیرورزشکاران (۲۳۲/۵۶) می‌باشد و این تفاوت از لحاظ

آماری معنی‌دار می‌باشد. بنابراین فرضیه H1 تأیید می‌گردد و میان سرمایه اجتماعی ورزشکاران و غیرورزشکاران تفاوت معنی‌داری وجود دارد.

۱۴- تبیین یافته‌های تحقیق با چارچوب نظری

مطالعه محققان جامعه‌شناس ورزشی در ژاپن، استرالیا، نروژ، چکاسلوواکی سابق، انگلستان، کانادا، هلند، نشان می‌دهد که مشارکت ورزشی بر بعد ساختاری سرمایه اجتماعی (که طبق چارچوب نظری تحقیق حاضر شامل مشارکت داوطلبانه، مشارکت انجمنی و کنش‌های یاریگرانه می‌باشد) تأثیر دارد.

مطالعات پژوهشگران در نروژ، کانادا، هلند نیز نشان دهنده آن است که مشارکت ورزشی علاوه بر بعد ساختاری بر بعد شناختی که شامل اعتماد، ارزش‌ها و تعهد ملی می‌باشد، اثر دارد.

یافته‌های تحقیقات دهه اخیر برخی از محققان حوزه جامعه‌شناسی ورزش حاکی از آن است که عضویت در انجمن‌ها و باشگاه‌های ورزشی بر سرمایه اجتماعی تأثیر می‌گذارد.

از آنجایی که از جمله کارکردهای اجتماعی ورزش؛ افزایش ارتباطات اجتماعی، کسب مهارت‌های اجتماعی و شکل‌گیری هویت اجتماعی افراد می‌باشد و این موارد خود زیرشاخه‌های بعد ساختاری سرمایه اجتماعی در دیدگاه پاتنام هستند، بنابراین با توجه به یافته‌های تحقیق بریدولد (۲۰۰۳) و سیپل (۲۰۰۶) بر پایه تئوری پاتنام، مشارکت ورزشی و عضویت در انجمن‌های ورزشی را می‌توان جزء عوامل تأثیرگذار بر سرمایه اجتماعی لحاظ.

نتیجه تحقیق حاضر نیز تا حدودی نتایج یافته‌های تحقیقات قبلی را تأیید می‌کند چراکه با توجه به بررسی‌های به عمل آمده، بین میزان سرمایه اجتماعی ورزشکاران و غیرورزشکاران تفاوت معنی‌داری وجود دارد به نحوی که ورزشکاران نسبت به غیر ورزشکاران علاقه بیشتری به مشارکت در کارهای داوطلبانه، کنش‌های یاریگرانه، مشارکت‌های انجمنی دارند که این یافته در واقع تأیید نظریه پاتنام و همچنین دیدگاه کارکردگرایی است.

از آنجایی که کارکردگرایان از جمله کارکردهای اجتماعی ورزش را افزایش ارتباطات اجتماعی، کسب مهارت‌های اجتماعی، شکل‌گیری هویت اجتماعی افراد می‌دانند که این موارد از زیرشاخه‌های سرمایه اجتماعی از نظر پاتنام می‌باشد بنابراین با توجه به یافته‌های تحقیق بریدولد (۲۰۰۳) و سیپل (۲۰۰۶) و بر پایه تئوری پاتنام و با در نظر گرفتن نتایج تحقیق حاضر می‌توان مشارکت ورزشی و عضویت در انجمن‌های ورزشی را از عوامل تأثیرگذار بر سرمایه اجتماعی دانست.

۱۵- پیشنهاداتی برای پژوهش‌های آینده

- از آنجائیکه نمونه آماری تحقیق حاضر صرفاً دانشجویان بودند ممکن است این موضوع نتیجه تحقیق را تحت تأثیر قرار داده باشد. در عین حال که تعدادی از پاسخگویان ورزشکار حرفه‌ای نیز بوده‌اند، ولی به دلیل اینکه اصولاً دانشجویان از صبح تا غروب درگیر امورات تحصیل و درس خود می‌باشند و شبها نیز در تمرینات و فعالیت‌های ورزشی شرکت می‌نمایند لذا فرصت کمتری پیدا می‌کنند تا به توسعه روابط اجتماعی خود در بین دوستان غیرورزشکار یا مشارکت‌های داوطلبانه در امور خیریه، مذهبی، علمی و... بپردازند و قطعاً این موضوع می‌تواند بر روی نتایج تحقیق نیز اثرات منفی بگذارد به همین دلیل پیشنهاد می‌گردد، همین موضوع تحقیق بر روی قشر ورزشکاران حرفه‌ای که دانشجوی نمی‌باشند و عضو باشگاه‌های ورزشی شهر می‌باشند صورت گیرد و با نتایج این تحقیق مقایسه شود.
- مطالعات حاضر به علت محدودیت‌های ناشی از زمان و بودجه فقط در قلمرو یک دانشگاه انجام شده‌است، لذا پیشنهاد می‌گردد برای تبیین بهتر وضعیت ورزشی دانشگاه‌ها با انجام مطالعات مشابه در سایر دانشگاه‌ها و مقایسه نتایج، شرایطی را فراهم نمود تا بهتر بتوان به اتخاذ سیاست‌های اجرایی مبادرت شود.

فهرست منابع

- ۱- انور الخولی، امین (۱۳۸۵)، «ورزش و جامعه»، ترجمه حمیدرضا شیخی، انتشارات سمت، تهران.
- ۲- پارسامهر، مهربان (۱۳۸۸)، «جامعه‌شناسی ورزش»، یزد: انتشارات دانشگاه یزد.
- ۳- حسینی، سیدامیرحسین (۱۳۸۴)، «سرمایه اجتماعی: بررسی رابطه‌ی سرمایه اجتماعی و سهم استان در تولید ناخالص داخلی برای سال ۱۳۷۹»، پایان‌نامه کارشناسی‌ارشد علوم اقتصادی دانشگاه مازندران، استاد راهنما: دکترزهره علمی.
- ۴- خوش فر، غلامرضا (۱۳۸۷)، «تأثیر سرمایه اجتماعی بر مشارکت سیاسی (مطالعه موردی استان گلستان)» پایان نامه دکتری دانشگاه علامه طباطبایی.
- ۵- رضانی نژاد، رحیم (۱۳۷۹)، «مجموعه مقالات هفتمین همایش ملی علوم ورزشی دانشگاه گیلان»، رشت، ۳۳۱ صفحه.

- ۶- شارع‌پور، محمود(۱۳۸۱)، «بررسی عوامل مؤثر بر گرایش دانشجویان دختر و پسر نسبت به ورزش در گذراندن اوقات فراغت»، طرح پژوهشی وزات علوم، تحقیقات و فناوری، پژوهشکده تربیت بدنی و علوم ورزشی.
- ۷- شارع‌پور، محمود(۱۳۸۵)، «سنجش سرمایه اجتماعی در استان مازندران(مناطق شهری و روستایی)»، سازمان مدیریت و برنامه ریزی استان مازندران.
- ۸- شارع‌پور، محمود(۱۳۸۸)، «سنجش سرمایه اجتماعی استان کهگیلویه و بویراحمد»، استانداری کهگیلویه بویر احمد.
- ۹- فیلد، جان(۱۳۸۶)، «سرمایه اجتماعی»، ترجمه غلامرضا غفاری و حسین‌رمضانی، انتشارات کویر، تهران.
- ۱۰- قاسمی، وحید و ذولاکتاف، وحید و نورعلی‌وند، علی(۱۳۸۸)، «جامعه‌شناسی ورزش(وندالیسم و اوباشیگری در ورزش فوتبال)»، انتشارات جامعه‌شناسان، تهران.
- ۱۱- نیک‌نژاد، محمدرضا(۱۳۸۹)، «تحلیل اجتماعی تفاوت‌های جنسیتی در فعالیت‌های ورزشی، مطالعه موردی: دانشجویان دانشگاه مازندران»، پایان‌نامه کارشناسی ارشد دانشگاه پیام نور، استاد راهنما: دکتر قربانعلی ابراهیمی.
- 12- Baum, F.(2000), " Social capital, economic capital and power: Further issues for a public health agenda ", Journal of Epidemiological Community Health, 54, pp: 409-410.
- 13- Bourdieu, P.(1986), " The forms of capital ", In J.Richardson(Ed.) Handbook of Theory and Research for the Sociology of Education, New York: Greenwood Press.
- 14- Breedveld, K.(2003) " Sport and Social Capital. Good Hopes and High Fears ", Paper Presented at the 2nd World Congress of Sociolohy of Sport, German.
- 15- Coleman, J.S.(1988), " Social capital in the creation of human capital ", American Journal of Sociology, 94: 95-120.

- 16- Krishna, A. & Uphoff, N.(1999), " Mapping and measuring social capital: A conceptual and empirical study of collective action for conserving and developing watersheds in Rajasthan, India ", Social Capital Initiative Working Paper 13, World Bank, Washington DC.
- 17- Putnam, R.D.(1993), " Making democracy work: Civic traditions in modern Italy ", Princeton, N.J.: Princeton University Press.
- 18- Seipple, O.(2006), "Sport and Social Capital ", London:Sage.